

Категорія роду іменників в українській та російській мовах.

Компаративний аспект

Малихіна Ю.О.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

м. Харків, Україна

e-mail: yukhno_yu@ukr.net

В умовах білінгвізму на території Східної України, де навчання проводиться як російською так і українською мовами, знання обох мов для іноземних студентів необхідне. Українська мова в Україні – це мова надання послуг населенню, мова науки, освіти, реклами, мова засобів масової інформації, в той час як російська мова в багатьох регіонах України залишається мовою повсякденного спілкування. А комунікативна мета, як відомо, визнана провідною у навчанні студентів-іноземців нерідної мови. Адже обмежений словниковий склад – справжня перешкода не тільки на шляху до вивчення іноземної мови в цілому, а й для повсякденного спілкування за межами аудиторії зокрема. Тому особливу актуальність становлять питання порівняльного вивчення цих близькоспоріднених мов. Адже велика близькість лексичного і фразеологічного складів, граматичної будови і фонетичної системи російської та української мов обумовлена спільністю походження обох братніх мов і процесами їх постійної творчої взаємодії і взаємозбагачення.

При вивченні української мови іноземцям, які вже досягли базового рівня володіння російською мовою, необхідно звернути увагу на елементи розбіжні, специфічні з метою попередження їх заміни звичними явищами російської мови.

Метою нашої статті є визначення особливостей вираження категорії роду в українській і російській мовах.

Граматична категорія роду є однією з основних морфологічних ознак іменника, які відрізняють його від інших частин мови. Вона відіграє вагомую роль у словозмінні, словотворі та синтаксичному узгодженні членів речення.

Особливості граматичної категорії роду, засоби її вираження визначали такі науковці: Н.І. Тоцька, І.В. Вихованець, М.А. Жовтобрюх, В.О. Горпинич та

інші. Явище мовної розбіжності в українській і російській мовах досліджували вчені Н.Г. Озерова, Г.Д. Басов, А.В. Качура. Складність полягає в тому, що граматична категорія роду специфічно виражається в обох мовах.

Рід – це граматична категорія іменника, яка виражається в трьох граматичних значеннях: чоловічого, жіночого і середнього роду. Наприклад, *Віктор, музей, університет, підручник* – чоловічого роду; *Оксана, мати, пісня, аудиторія* – жіночого роду; *слово, вікно, завдання* – середнього. Значення роду необхідне іменнику для правильного його граматичного зв'язку з прикметниками (*рідне місто, рідна країна*), займенниками (*наш викладач, наша аудиторія*) і дієсловами (*Антон запитав, Ольга запитала*).

Іменники множини, як в українській, так і в російській мовах, не мають ознаки роду (*окуляри / очки, канікули / каникулы, гроші / деньги*), оскільки рід встановлюється за формою однини. Рід іменника можна визначити, співвідносячи його із займенниками (*він / он, вона / она, воно / оно; цей / этот, ця / эта, це / это*). Значення роду має й формальне вираження:

а) у закінченнях самого іменника (*університет / университет, вода / вода, вікно / окно*);

б) у закінченнях прикметника (*новий підручник / новый учебник, нове завдання / новое задание*);

в) у закінченнях дієслова в минулому часі (*читав / читал, читала / читала*);

г) у суфіксах (*студентка / студентка, українець / украинец*).

Суфікси і закінчення (тобто словотворчий засіб вираження категорії роду іменників) дають багатий матеріал для порівняння особливостей в українській і російській мовах, тому що синтаксичний засіб у цих мовах не відрізняється за своєю метою. Наприклад: *товариш – товарищ, читач – читатель, носій – носитель, словник – словарь*.

Перша й найголовніша відмінність вираження категорії роду в українській мові, порівняно з російською, закладена вже самими фонетично-

орфоепічними нормами українського мовлення, які мають великий вплив на всі засоби вираження родових ознак.

Другою специфічною відмінністю є те, що деякі слова, що мають ті ж родові ознаки, лексико-семантичні значення зовні оформлені по-іншому: *школяр – школьник, лічильник – счётчик, друкар – печатник, одержувач – получатель, рятівник – спасатель.*

Існує досить велика група слів, яка виражає одні й ті ж поняття, але, у порівнянні з російською, має, зовсім інший зовнішній вигляд і належить до іншого роду: *гуртожиток – общежитие, майдан – площадь, двері – дверь, зір – зрение, відпустка – отпуск, крейда – мел, рослина – растение, пошана – уважение, вдача – характер, мова – язык, збірка – сборник.*

Деякі іменники (переважно на позначення істот) можуть мати значення спільного роду. Наприклад, чоловічого і жіночого (він / вона): *писака – писака, задавака – задавака, зазнайка.*

Українські слова на позначення посади, професії, звання, рангу розмежовують по статі за допомогою суфіксації – додавання суфікса -к, наприклад: *авторка – автор, композиторка – композитор, лікарка – лікар* [4, с. 11]. Однак, як зазначає М. Сулима, «значення чоловічих назв – ширше, а жіночі назви – індивідуалізовані, обмежені на змісті» [4, с. 8].

Показовим також є використання зменшувально-пестливих суфіксів, на які так багата українська мова. Вони якісно змінюють родове закінчення: *синонько – сыночек, сыночка, татонько – папочка, свекровонько – свекровушка.*

Деякі слова, що виражають одні і ті ж смислові значення, мають, при зовнішній схожості, зовсім інші родові значення: *головний біль – головная боль, читальна зала – читальный зал.* Інші формально змінили рід: *посуд – посуда, пара – пар, зала – зал, оаза – оазис, теза – тезис.*

З'явилися й слова, які повертають собі первинний український вид. З огляду на повернення до українських відповідностей, вони були замінені: *автомобіль – автівка, аеродром – лєтовище; басейн – сточище* і т.д..

Таким чином, ми можемо зробити наступні висновки:

- при вираженні категорії роду в українській як і в російській мові використовуються ті ж засоби: морфологічний (система закінчень), словотвірний (суфікс разом з закінченням або без нього надають іменникові значення певного роду), синтаксичний (узгодження в тексті іменника з родом певного допоміжного слова), лексичний (реалізується лише в іменниках на позначення істоти із значенням назв осіб, тварин);

- деякий мелодико-фонетичний склад української мови, відмінний від російської, має свої вимоги до словотворення, тому в умовах двомовності виникає безліч помилок у правописі та вимові слів;

- правильне визначення роду іменника має велике значення при його вживанні й написанні, це повинно бути закріплено нормативно як і норми його зміни за відмінками, тому що відсутність таких норм надає право різним довідникам надавати спірну інформацію;

- повернення в мову старих українських слів (назв предметів) іноді призводить до того, що іменник переходить до іншого роду (без зміни слова на інше, чи зі зміною), що потребує уваги до зміни флексій і узгоджувальних зв'язків у реченнях.

Таким чином, ми розглянули особливості вираження категорії роду іменників в українській та російській мовах. Відзначимо, що, враховуючи факт білінгвізму в Україні, важливо звертати увагу на відмінності в обох мовах з метою збереження їх чистоти.

Література:

1. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови: Академ. Граматика укр. мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська; [За ред. І. Р. Вихованця]. К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
2. Горпинич В. О. Морфологія української мови: підручник для студентів вищих навчальних закладів/ Володимир Олександрович Горпинич. К. : ВЦ «Академія», 2004. 336с.

3. Озерова Н. Г., Басов Г. Д., Качура А. В., Кихно А. В. та ін. Порівняльна граматики російської та української мов / за ред. Н. Г. Озерової. К.: Наук. Думка, 2003. 534 с.
4. Сулима М. Українська фраза: коротенькі начерки / М. Сулима. Харків: Харківська школа друкарського діла ім. А. Багинського тресту «Харків-друк», 1928. 99 с.
5. Черемська О. С. Проблема дерусифікації української мови в працях мовознавців 20 – 30-х рр. XX ст. / О. С. Черемська // Вісник Харківського національного університету. Харків: ХНУ, 2000. № 491. С. 190-193.

К вопросу о типичных ошибках туркменских студентов при изучении русского языка как иностранного

Селибирова Л. В.

Белорусская государственная сельскохозяйственная академия

г. Горки, Республика Беларусь

e-mail: Lyubov.Selibirova@yandex.ru

Среди иностранных студентов, которые обучаются в Белорусской государственной сельскохозяйственной академии, большую часть составляют студенты из Туркменистана. В процессе изучения русского языка туркмены, как и многие другие иностранцы, сталкиваются с разного рода проблемами: и социально-психологическими, и лингвистическими.

Общеизвестно, что процесс изучения русского языка как иностранного начинается с овладения его артикуляционной базой, с постановки произношения. Основная трудность при обучении иноязычному произношению состоит в том, что студенты воспринимают звучание чужой речи сквозь призму фонетической системы родного языка. Таким образом, обладая устойчивыми навыками слушания и произнесения звуков родного языка, они подгоняют под эти шаблоны свое восприятие и воспроизведение непривычных звуков чужой речи.

Поскольку фонетические системы русского и туркменского языков значительно различаются, то туркменские студенты не могут правильно воспринимать слова на слух, правильно их произносить и, соответственно, правильно писать. Как следствие – ошибки в устной и письменной речи обучающихся.